

СИТУАЦІЯ ЩОДО ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ В УКРАЇНІ (ПОДРОБИЦІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Торгівля жінками, виходячи за межі окремих держав, сьогодні являє собою реальну проблему і для української держави. Для західних держав тема трафікінгу («торгівля людьми» у міжнародній термінології) вже не нова, але розмах, що вона має зараз, викликає серйозне занепокоєння громадськості всіх країн.

Торгівля жінками відрізняється від інших форм торгівлі людьми тим, що вона є однією з різноманітних форм експлуатації жінок, і спостерігається протягом всієї історії людства в різноманітних культурах. Торгівля жінками – це всі різновиди діяльності щодо вербування і перевезення жінок у межах однієї держави або за її межі з метою експлуатації їх спроможностей приносити прибуток у формах, що принижують гідність людини (секс-бізнес, порнографія, важкі роботи і тому подібні), шляхом погроз або насильства, зловживаючи повноваженнями, борговою залежністю, обманом та іншими формами залякування.

У останні роки відзначається велика кількість випадків торгівлі українськими жінками. З України здійснюється експорт жінок на світові ринки інтимного бізнесу Туреччини, Польщі, Угорщини, Чехії, Греції, Росії, Арабських Еміратів, Ізраїлю, Сполучених Штатів Америки, Японії й інших країн. Міжнародним співтовариством Україна визнана країною транзиту і постачання жінок на ці ринки. Громадянки України складають значну частину живого «товару» на відкритих і таємних ринках Європи й Азії.

Незважаючи на те, що майже сто років минуло відтоді, коли питання торгівлі жінками вперше почали обговорювати на високому міжнародному рівні, чинники, що сприяли поширенню цього явища, продовжують існувати і у наш час. Серед них найчастіше називають: бідність і безробіття; нерівномірність економічного світового розвитку; корумпованість суспільства; глобалізацію економіки; швидкий розвиток туризму; міждержавні і локальні конфлікти; законодавство і політика щодо мігрантів; законодавство і політика щодо проституції; порушення прав жінок і їх маргіналізація у суспільстві.

Одним із найважливіших аспектів цієї проблеми є відсутність статистичних даних, що характеризують масштаби поширення торгівлі жінками. На жаль, навіть «закрита» статистика, що була акумульована в державних комітетах і міністерствах України, є неповною і не відображає реального стану справ. За даними представників Державного комітету охорони кордону «за період із 01.01.97р. по 30.04.98р. лише через міжнародний аеропорт «Бориспіль» було пропущено 436 осіб жіночої статі, депортованих із країн Західної і Центральної Європи, Туреччини за нелегальну працю в сфері «секс-індустрії».

Безумовно, проблема торгівлі жінками постає дуже гостро. З подібними процесами Україна зіткнулася вперше, і тому ще не вироблені ефективні засоби боротьби з ними, не вистачає об'єктивних оцінок і аналізу якісних і кількісних характеристик цих процесів.

Все це говорить про те, що ця проблема важко піддається вивченню. Труднощі, що виникають на цьому шляху, обумовлені такими чинниками:

- кримінальним контекстом торгівлі жінками, особливо при вивозі в інші країни;
- небажанням як жертв, так і торговців ділитися інформацією про подібні дії;
- неможливістю за допомогою традиційних методів і механізмів аналізу, усебічного вивчення, контролювати й об'єктивно відображати реальну картину подій.

У зв'язку з цим, вивчення торгівлі жінками потребує використання специфічних методологічних і емпіричних методів одержання й опрацювання інформації. Високу ефективність у вивченні торгівлі жінками показують соціологічні методи, що дозволяють одержувати інформацію від безпосередніх учасників процесу, що, у свою чергу, допомагає встановити реальну картину.

У період із березня по травень 2001 року було проведено міжнародне дослідження даної проблеми кафедрою прикладної соціології Національного університету внутрішніх справ, Міжнародною Організацією Міграції і неурядовою організацією «LaStrada». У ході дослідження за допомогою соціологічних методів виміру (анкетування, проведення напівформалізованих інтерв'ю, фокус-груп) ставилась мета вивчити механізм вербування, перевезення і збуту жінок закордонним замовникам. У ході реалізації проекту було опитано 586 особи: потенційних жертв – 434; жінок, що стали жертвами «білого рабства» – 30; 102 – експертів з різноманітних служб; волонтерів із неурядових організацій – 17, трафікерів – 2.

За загальним визнанням опитаних експертів, жінки з України виїжджають практично з кожного населеного пункту, українців, зайнятих у секс-бізнесі, можна знайти практично в будь-якому більш-менш значному місті Європи й у багатьох містах світу. Також експерти відзначають велику прихованість не тільки від вивчення, але навіть від реєстрації злочинів, пов'язаних із торгівлею жінками.

Аналізуючи динаміку трафікінгу за сезонним критерієм, можна чітко сказати, що існує хвиля підйому і хвиля спаду активності трафікерів в Україні. За оцінкою практично всіх експертів (співробітників МВС, СБУ, прокуратури і прикордонників), зимою і восени настає період спаду активності персправки жертв за кордон. Активізується ж ця діяльність у більш теплі періоди року – навесні і влітку. Очевидно, що це пов'язано з такими процесами як прилив-відтік туристів у країну-«споживач» «живого товару» і з неї, загальною активністю інфраструктури розваг.

Картину масштабів і динаміки трафікінга може до деякої міри прояснити дослідження громадської думки. З метою валідизації і репрезентативності відповідей були опитані «потенційні жертви» – тобто ті жінки, хто за своїм віком і соціальним станом ближче усього до реальних жертв трафікінга в Україні (опитано 434 жінки у віці від 17 до 32 років із середньою і середньою спеціальною освітою, із нижчого або нижче середнього прошарків населення).

Серед респондентів спостерігається явна стурбованість проблемою контрабанди жінок в Україні – 91,7% опитаних у тій або іншій мірі визнають, що торгівля жінками сьогодні є проблемою для України. З них 72,1% заявляють це однозначно, 19,6% – із деякою мірою упевненості. Причому при оцінці поширеності цього явища переважна більшість (70,1% опитаних) зазначили, що такі факти поширені в Україні. Це підтверджується тим, що 44% респондентів відзначили, що вони особисто знайомі з фактами продажу жінок.

П'ята частина опитаних (20,5%) вказали на те, що вони одержували пропозиції роботи за кордоном. Їм пропонували працювати офіціантками (5,7%) – 25 осіб; покоївками (4,1%) – 18 осіб; танцівницями (7,8%) – 34 особи. Вказуючи джерело, від якого надходили пропозиції про роботу за кордоном, респонденти частіше усього вказують знайомих (11%). У той же час надходили пропозиції про роботу за кордоном і від незнайомих людей (6% – 26 опитаних); друзів – (3,9% – 17 опитаних); бюро, фірм по працевлаштуванню – (6% – 29 опитаних).

Серед причин, що впливають на те, що постійно знаходяться нові жертви торгівлі людьми, респонденти здебільшого вказують соціально-економічний стан країни (65,9%), що змушує жінок шукати будь-які форми заробітку, у тому числі і контакти з «ненадійними» людьми і фірмами. Менше значимими причинами є висока організація злочинних груп по продажу людей (23,5%); слабка поінформованість населення про дану проблему (20,7%).

Механізми контрабанди жінок з України.

Проведене дослідження ставило однією з цілей виявити ступінь участі організованої злочинності у контрабанді жінок. У цілому вважається, що контрабандою займаються три групи: організована злочинність, дрібні контрабандисти і вивезені раніше контрабандою жінки, що самі вивозять інших жінок після свого повернення (так звана «друга хвиля»). З метою з'ясування, яка частка в загальному обсязі контрабанди припадає на кожну з трьох цих груп, експертам було поставлено низку питань. Експерти в першу чергу вказують, що торгівля людьми – це бізнес організованих угруповань. Трафікінг контролюється на всіх етапах і є для них основним джерелом прибутку, або одним із джерел поряд із продажем автомобілів, наркотиків і зброї. Ступінь організації групи може відрізнятися. Частіше усього, на думку експертів, зустрічаються трафікери, що безпосередньо є членами організованих злочинних угруповань. Проте, відзначають також існування самостійних груп, що постійно займаються трафікінгом і тимчасово виникаючих груп, орієнтованих на одноразове одержання прибутку зі злочинного бізнесу.

Менша частка в торгівлі людьми припадає на «другу хвилю» і окремих трафікерів, що вирішили діяти самостійно. Хоча, на відміну від неурядових організацій, державні структури (прокуратура, СБУ і МВС) бачать велику небезпеку саме в «другій хвилі». У той же час всі експерти визнають, що як представники «другої хвилі», так і окремі трафікери досить рідко діють шлком самостійно і «ходять під кимось» – тобто віддають частину прибутків якійсь організованій групі, або користуються періодично послугами організованих груп.

Одночасно з цим експерти відзначають те, що феномен трафікерів-одиначок ще маловивчений, тому що даних про них мало.

Процес вербування, перевезення і продажу жертв трафікінга.

Відповідно до отриманих даних, сьогодні за продажу за межі України жінку одержують від 200 до 5000 доларів США. Середні показники, приведені експертами різноманітних правоохоронних організацій, складають (сума в доларах США): експерти МВС – 2241; експерти СБУ – 1450; експерти прокуратури – 1937.

У ході дослідження була зроблена спроба з'ясувати, яка форма вербування жертв трафікінгу найбільше поширена. Експерти дали дуже різноманітну інформацію. Майже усі з запропонованих для оцінки форм вербування жертв мають велику поширеність (шлюбні агентства, агентства по працевлаштуванню, конкурси краси, модельні агентства, туристичні бюро, індивідуальне вербування). Проте найбільш поширеним є засіб індивідуального вербування, коли трафікер пропонує «роботу за кордоном» через знайомих або при особистій зустрічі, при нагоді. У той же час жертв часто вербують через бюро по працевлаштуванню, шлюбні агентства, модельний бізнес і конкурси краси. Достатнього поширення одержало також вербування через туристичні агентства. Очевидно, що сьогодні трафікери використовують для вивозу всі можливі канали, засновані на легальному прикритті їхньої діяльності.

Експерти відзначають, що у багатьох випадках жертви самі займаються оформленням закордонного паспорта, або він у них уже є до моменту залучення. Проте набагато частіше оформленням документів займається сам трафікер, чим більш щільно втягує потенційну жертву у процес трафікінга, примушуючи її відпрацювати «витрати на оформлення», що, як правило, у декілька разів перебільшені.

Незалежно від механізму залучення, трафікери стараються контролювати процес пересування жертв до місця призначення. Причому, як правило, чим ближче до місця призначення знаходиться жертва, тим під більшим контролем вона знаходиться. У той же час, деяка частина жертв, на думку експертів, під час переправки має деяку свободу пересування, а деякі навіть переправлялися до місця їхнього подальшого «використання» самі.

Як показало опитування, люди, що доставляють жертв до місця призначення, досить часто знають, що жінки будуть надалі продані і за них будуть отримані гроші. Переважна більшість експертів вказують на цей факт (11 із 13 опитаних працівників прокуратури і 52 із 59 співробітників органів внутрішніх справ зазначили, що особи, які займаються торгівлею жінок, на етапі доставки за кордон знали, що дилер одержить за жертву гроші). З протоколів допиту жертв торгівлі людьми в Боснії і Герцеговині офіцерами IPTF було виявлено, що жінок частіше усього везуть групами, де частина жінок також інформована про перспективи їхнього використання.

З видів транспорту, що використовується при перетинанні кордонів, експерти в першу чергу виділяють автобус і автомобіль. Як найбільше мобільний

вид транспорту, автомобіль має можливість уникнути контролю при перетинанні кордону взагалі.

Серед проблем, із якими жінки зіштовхуються при перетинанні кордону, експерти частіше усього вказують проблеми з паспортами і дотриманням візового режиму. Далеко не завжди в жертв є віза і паспорти, оформлені як слід для перетинання декількох країн, що й викликає ці проблеми. Менш поширені проблеми, пов'язані з провозом валюти. Частіше усього – це проблеми, викликані нестачею валюти для перебування в тій або іншій країні, що вирішується достатньо оригінальним засобом – жертві видається необхідна для перетинання кількість грошей, які після перетинання відразу відбираються.

Вирішення таких проблем потребує частіше усього грошей. Трафікер або бере гроші в жертви, або вирішує проблеми сам, і тоді жертва залишається йому «винна», що посилює її залучення і залежність від трафікера. На думку експертів, часто ніяких проблем при перетинанні кордонів не виникає зовсім, їх придумує сам трафікер для того, щоб узяти з жертви гроші, або збільшити її залежність. Саме той, хто перевозить, частіше усього вимагає грошей з жертв. Іноді гроші вимагають службовці в Україні, проте виявити це і довести дуже складно, тому поширеність таких випадків важко оцінити використанням опитування державних службовців.

Відмічаючи залученість в організацію торгівлі жінками працівників різноманітних державних служб, експерти відзначають у першу чергу зайнятість у трафікінгу працівників паспортних столів, що оформляють документи з порушеннями. Експерти з числа співробітників СБУ говорять про залученість прикордонників і співробітників ОВС, що підтверджується даними інтерв'ю і фокус-групи, де експерти відзначали, що практично в усіх випадках продажі людей заміщаний як мінімум один несумлінний державний службовець. Так, працівник ОВС допомагає трафікеру уникнути оперативних заходів, працівник паспортного столу – оформляє документи, а прикордонник закриває очі на не зовсім правильно оформлені документи чи їх відсутність.

Отримані дані показують, що дана проблема потребує додаткових глибоких і систематичних досліджень. Вони могли б допомогти нам:

- зробити більш об'єктивні висновки щодо поширеності торгівлі жінками в Україні; для виділення найбільше поширених форм і типів вербування, перевезення і збуту на місці призначення;
- визначити умови, чинники, що детермінують нелегальну контрабанду жінок з України; виявити недоліки законодавства і слабкі сторони роботи офіційних державних структур і недержавних громадських і приватних організацій щодо попередження і боротьби з торгівлею жінками; виявити точки зору на цей феномен представників державних органів, безпосередньо «жертв» торгівлі і «потенційних жертв»;
- розробити системи методів і показників вивчення й аналізу торгівлі жінками, що дозволять у майбутньому підвищити ефективність заходів щодо профілактики і боротьби з цим феноменом.

Надійшла до редакції 23.03.02